

Sonia Massai, *World-Wide Shakespeares. Local Appropriations in Film and Performance*, London & New York: Routledge, 2005, 199 p. (ISBN: 0-415-32456-4).

Dat Shakespeare meer dan ooit een wereldwijd fenomeen geworden blijkt ook uit de interessante en gevarieerde bundel essays die Sonia Massai samenstelde. Een opvallende kwaliteit van haar boek *World-Wide Shakespeares* is dat hier de producties zelf -in het theater of in de film- centraal staan in de benadering.

In de inleiding “Defining local Shakespeares” tracht Sonia Massai een theoretisch kader te vinden waarin we de gediversifieerde en wereldwijde omgang met Shakespeare kunnen plaatsen. De cultuur van Shakespeare-toeëigening heeft het begrip Shakespeare uitgebreid, uitgedaagd en aangepast. Massai introduceert Pierre Bourdieu’s notie van het culturele veld om daarmee om te gaan. Het veranderlijke veld bepaalt zelf wat op een gegeven moment in de tijd mogelijk is met Shakespeare. Dat lijkt een interessant model om de dynamische interactie tussen bestaande vormen van kritiek en theaterproductie enerzijds en innovatieve strategieën van toeëigening anderzijds te begrijpen. De vele, uiteenlopende voorbeelden die in Massai’s boek besproken worden, bewijzen dat de grenzen van Shakespeare als ‘cultureel veld’ zich ontzettend uitgebreid en verlegd hebben. De klemtoon in de verzameling opstellen ligt op minder bekende vormen van Shakespeare-toeëigening, die omwille van hun culturele en linguïstische diversiteit vaak over het hoofd gezien worden. Ze illustreert mooi hoe Shakespeare in diverse contexten betekenissen genereert. Het is bijna voorspelbaar dat de postkoloniale en postcommunisme situatie interessante voorbeelden opleveren. Maar ook andere manieren waarop het ‘locale’ -want daarop focust het boek – inwerkt op Shakespeare, komen hier aan bod. Zo blijkt *Pericles* bijzondere politieke relevantie te hebben in een versie van de Washington Shakespeare Company (Suzanne Gossett). De ontmoeting tussen Shakespeare en eigen tradities in India en China levert interessant materiaal op (Poonam Trivedi; Ruru Li). *The Merchant of Venice* is uiteraard een erg beladen stuk dat op verschillende manieren kan functioneren (Sabine Schülting, Maria Jones), maar verrassend is toch wel dat het ook in New Mexico een bijzondere betekenis kan krijgen als uitdrukking van de crypto-joodse ervaring van Nieuw-Mexicaanse “mestizaje”, d.i. de gemengde afkomst (Elizabeth Klein en Michael Shapiro). Friedrich Dürrenmatts adaptatie van *Titus Andronicus* kan gezien worden tegen de achtergrond van bepaalde kritische ontwikkelingen over het stuk maar moet vooral in het licht van de locale, Zwitserse na-oorlogse situatie bekeken worden (Lukas Erne).

Zoals reeds aangestipt komt ook film aan bod in deze collectie. Sonia Massai zelf bespreekt Pasolini's *Othello*. Een merkwaardig fenomeen is ook de spionageroman *Shooting the Hero* (1990) van Philip Purser, een verhaal over het maken van Lawrence Oliviers *Henry V*, waardoor indirect wordt aangetoond dat *Henry V* in verband kan gebracht worden met noties van charismatisch leiderschap en heldendom aan beide zijden van het Kanaal (Ton Hoenselaars).

Sonia Massai's verzameling essays, waarvan hier slechts een selectie werd gesignaleerd, biedt dus interessant materiaal dat inzicht geeft in de "infinite variety" van manieren waarop het fenomeen Shakespeare thans functioneert.

Lynette Hunter & Peter Lichtenfels (eds), *Shakespeare, Language and the Stage*, The Arden Shakespeare, London: Thomson Learning, 2005, 190 p. (ISBN: 1-9427-149-9).

Heel lang heeft er en diepe kloof bestaan tussen de praktijk van het theater en de Shakespeare-wetenschap. Sedert de jaren zestig van de vorige eeuw kwam er een kentering met publikaties zoals J.L. Styans *The Shakespeare Revolution* (1977) en J.R. Browns *Shakespeare's Plays in Performance* (1966). In het Engelse theater kwamen ook steeds meer regisseurs met een academische background aan bod waardoor de interactie tussen kritiek en theater versterkt werd. De toenemende interesse van critici en scholars in de praktijk van het theater uit zich ook in de ontwikkeling van de opvoeringsgerichte studies.

Een en ander belet echter niet dat de academische studie van Shakespeare en de praktijk van het theater totaal verschillende bedrijvigheden zijn, waartussen meer dialoog, interactie en samenwerking mogelijk zijn. Dat was het uitgangspunt van regisseur Peter Lichtenfels en de academia Lynette Hunter die in de Londense Globe een symposium getiteld "The Fifth Wall" organiseerden. Het gaat hier over de onzichtbare muur tussen critici of lezers en theatermakers, die volgens de meeste deelnemers best kon neergehaald worden. De door het colloquium geplande dialogen en confrontaties die in het hier gesignaleerde boek worden weergegeven, concentreerden zich voornamelijk op aspecten van dramatische en theatrale taal.

Duidelijk verschillende uitgangspunten komen aan het licht in het hoofdstuk over "Text and Voice" waarin de attitudes van tekstbezorgers en van theaterprac-